

اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال بیست و چهارم، شماره ۹۶، زمستان ۱۳۹۵

بررسی عوامل مؤثر بر کارآفرینی دانش‌آموختگان رشته کشاورزی

فرید احمدی^۱، شهاب نبی زاده^۲، سهیلا احمدی^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۲/۳ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۹/۸

چکیده

بیکاری فارغ‌التحصیلان دانشگاهی یکی از مهم‌ترین چالش‌ها در ایران است. با در نظر گرفتن ظرفیت بخش کشاورزی در ایران، مشکل بیکاری دانش‌آموختگان رشته کشاورزی را می‌توان با ارتقای کارآفرینی حل کرد؛ بنابراین، پژوهش حاضر به منظور بررسی و شناسایی عوامل مرتبط با کارآفرینی دانش‌آموختگان رشته کشاورزی دانشگاه ارومیه انجام گرفت. جامعه آماری در این تحقیق شامل دانش‌آموختگانی بود که در دانشگاه ارومیه در رشته کشاورزی تحصیل کردند و پس از پایان تحصیلات دانشگاهی جذب بازار کار و موفق به راه اندازی یک کسب و کار و تداوم آن شدند. با بهره‌گیری از روش نمونه‌گیری هدفمند در کنار

۱. استادیار گروه فناوری اطلاعات، دانشگاه صنعتی ارومیه (نویسنده مسئول)

e-mail: f.ahmadi@uut.ac.ir

۲. کارشناس ارشد مدیریت کشاورزی

۳. دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی، گروه علوم تربیتی، دانشگاه ارومیه

اقتصاد کشاورزی و توسعه - سال بیست و چهارم، شماره ۹۶

روش گلوله برفی، ۱۲۰ نفر انتخاب گردیدند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه‌ای بود که روایی آن را جمعی از متخصصان تأیید کردند و پایایی آن از طریق ضریب آلفای کرونباخ برابر ۰/۷۹ برآورد شد. نتایج این تحقیق در خصوص تأثیرگذاری ۱۵ متغیر مورد مطالعه بر کارآفرینی مشارکت‌کنندگان نشان داد که انگیزه پیشرفت و آموزش از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر کارآفرینی‌اند. نتایج تحلیل رگرسیون گام به گام نیز نشان داد که تأثیرگذارترین متغیر در کارآفرینی دانش‌آموختگان انگیزه پیشرفت است. در این تحلیل رگرسیون، شش متغیر انگیزه پیشرفت، آموزش، تجربه، ریسک‌پذیری، استقلال‌طلبی و تحمل ابهام در مجموع توانستند ۵۷/۷ درصد از تغییرات متغیر وابسته تحقیق (کارآفرینی) را تبیین کنند.

طبقه‌بندی JEL: J24

کلیدواژه‌ها:

کارآفرینی، دانش‌آموختگان کشاورزی، انگیزه پیشرفت

مقدمه

بیکاری یکی از بزرگ‌ترین معضلات جوامع امروزی است چرا که ممکن است به پیامدهایی مانند عدم تشکیل خانواده، طلاق و مشکلات روحی و رفتاری منجر شود. این مشکل زمانی جدی‌تر می‌شود که افراد تحصیل‌کرده و متخصص را درگیر کند. بنا به گزارش مرکز آمار ایران، در سال ۱۳۹۲ از حدود ۲/۵ میلیون بیکار کشور، ۲/۵ درصد بی‌سواد، ۳۱/۱ درصد با تحصیلات کمتر از دیپلم، ۲۵ درصد با تحصیلات پیش‌دانشگاهی و ۴۱/۴ درصد با مدرک دانشگاهی بودند (اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران، ۱۳۹۳، ۴). بررسی‌ها نشان داده است که رشته کشاورزی از نظر بیکاری در میان ۲۳ رشته دانشگاهی در رتبه هشتم قرار دارد (جدول ۱).

بررسی عوامل مؤثر بر کارآفرینی.....

جدول ۱. نرخ بیکاری در بین ۲۳ رشته اصلی دانشگاهی

درصد بیکاری	رشته	درصد بیکاری	رشته
۲۰/۴	علوم رفتاری و اجتماعی	۳۰/۴	علوم کامپیوتر
۲۰/۳	دامپزشکی	۴۱/۶	صنعت و فراوری
۱۹/۸	خدمات بهداشتی	۳۰/۳	روزنامه‌نگاری و اطلاع‌رسانی
۱۹/۵	خدمات محیط زیست	۲۶/۶	علوم حیاتی
۱۹	ریاضیات و آمار	۲۶/۴	هنر
۱۵/۲	علوم انسانی	۲۵/۴	حقوق
۸/۹	خدمات ایمنی	۲۵	علوم فیزیک
۸	بهداشت	۲۴/۸	کشاورزی و شیلات
۷/۷	تربیت معلم	۲۲/۲	صنعت و فناوری
		۲۱/۱	معماری و ساختمان‌سازی

منبع: سازمان همیاری اشتغال دانش‌آموختگان، ۱۳۹۳

یکی از عوامل مؤثر بر کاهش بیکاری، گسترش فرهنگ کارآفرینی است. کارآفرینی برای توسعه اقتصادی یک جامعه به عنوان یکی از ارزان‌ترین ابزارها با بهترین نتیجه و بیشترین کارایی می‌باشد و همچنین رفتار کارآفرینانه عامل شتاب دهنده تولید، انتشار و کاربرد ایده‌های نوآورانه است و در جوامعی که دستخوش تغییرات سریع اقتصادی هستند کارآفرینی تأثیرات زیانبار اجتماعی را از طریق ایجاد فرصت‌های شغلی تعدیل می‌بخشد. تأثیر عوامل مؤثر بر کارآفرینی بر این فرض استوار است که جامعه‌ای می‌تواند توسعه و بهبود یابد که افراد آن به طور سیستماتیک و مداوم با تکنولوژی جدید آشنا شوند و در جهت بهسازی و رشد خویش گام بردارند و طرز برخورد و روبه‌رو شدن با تغییرات و بهره‌برداری از فرصت‌ها و نقش داشتن در آن را یاد بگیرند. بر اساس نظریات اقتصادی و تجربه‌های به دست آمده از اقتصادهای پیشرفته و در حال رشد، کارآفرینان موتور محرکه رشد و توسعه اقتصادی محسوب می‌گردند و اشتغال‌زایی یکی از رهاوردهای مهم کارآفرینی می‌باشد. لذا هر اندازه توجه بیشتری به

اقتصاد کشاورزی و توسعه - سال بیست و چهارم، شماره ۹۶

موضوع کارآفرینی در حوزه آموزش و به خصوص آموزشهای مهارتی شود، دانشگاهها فارغالتحصیلانی را به جامعه ارائه خواهند داد که دانش را در کنار پژوهشهای کاربردی به خدمت گرفته و با نوآوری کار می‌آفرینند (ساعد پناه و فاتح راد، ۱۳۸۷). با این توضیح چنین به نظر می‌رسد که هزینه نمودن در حوزه کارآفرینی دارای بازده مناسب برای جامعه خواهد بود؛ به بیان دیگر اگر در زمینه آموزش بتوانیم افرادی با ویژگیهای کارآفرینانه تربیت نماییم بدون شک برخی از مشکلات بیکاری کشور به خودی خود حل خواهد شد.

کل مساحت ایران ۱۶۵ میلیون هکتار می‌باشد که حدود ۵۱ میلیون هکتار آن به صورت بالقوه وبالفعل، اراضی کشاورزی می‌باشد. کشاورزی ایران همواره یکی از بخشهای مهم در اقتصاد ایران بوده است. محاسبات بانک مرکزی مبتنی بر الگوی داده - ستانده سال ۱۳۸۳ نشان داده است که آثار غیرمستقیم بخش کشاورزی (سهم ارزش افزوده کسب و کار کشاورزی) در اقتصاد ایران در سال فوق حدود ۲/۵ برابر آثار مستقیم این بخش در تولید ناخالص داخلی کشور بوده است. تعمیم این سهم به سال ۱۳۹۳، بیانگر آثار مستقیم و غیرمستقیم سهم بخش کشاورزی از تولید ناخالص داخلی کشور معادل ۳۲/۶ درصد تولید ناخالص داخلی می‌باشد (خالدی، ۱۳۹۴). لزوم حرکت در جهت کشاورزی تجاری و رقابتی بر نیروهای بازار، کشاورز ایرانی را مجبور می‌کند تا به شکل متفاوت تری نسبت به گذشته فعالیت نماید، بنابراین یک چالش بسیار بزرگ در بخش کشاورزی ایران این است که چگونه کشاورز ایرانی به طور نوآورانه و خلاقانه از حالت تولید کننده کشاورزی به سمت کارآفرین کشاورزی تغییر نقش دهد تا بتواند فرصت‌های موجود در بازار را زودتر از دیگران شناسایی نموده و از آن بهره برداری نماید. به عبارت دیگر، باید کشاورز ایرانی به دنبال شناسایی فرصت‌های جدید، نوآوری و خلاقیت در فعالیتهای کشاورزی و غیر کشاورزی، کاربری اراضی و استفاده بهینه، متنوع و نوآورانه در راستای توسعه کشاورزی و روستایی باشد (شریف‌زاده و زمانی، ۱۳۸۵).

بررسی عوامل مؤثر بر کارآفرینی.....

شناسایی عوامل مؤثر بر کارآفرینی، نخستین گام در جهت ارتقای آن می‌باشد. بنابراین، مطالعاتی در ایران و خارج ایران با این هدف انجام شده‌اند. برای مثال، علم بیگی و همکاران (۱۳۸۸) تحقیقی به منظور بررسی عوامل سازمانی مؤثر بر توسعه کارآفرینی سازمانی در سازمان ترویج کشاورزی انجام دادند. یافته‌های تحقیق نشان داد که چهار متغیر سبک رهبری، راهبرد سازمانی، نظام کنترل سازمانی و فرهنگ سازمانی به ترتیب دارای بیشترین نقش در پیش بینی متغیر توسعه کارآفرینی سازمانی بودند. حجازی و میرشکاری (۱۳۸۷) تحقیقی به منظور تعیین عوامل بازدارنده بر کارآفرینی فارغ‌التحصیلان کشاورزی از نظر شخصیتی و محیطی انجام دادند. جامعه آماری تحقیق شامل ۹۸ نفر از فارغ‌التحصیلان کشاورزی استان بوشهر بود که در یکی از زمینه‌های تولیدی یا خدماتی کشاورزی اقدام به راه اندازی کسب و کار نموده بودند. نتایج نشان داد که در بین ویژگی‌های شخصیتی، کم بودن روحیه استقلال‌طلبی، مرکز کنترل درونی و ریسک‌پذیری مهم‌ترین عوامل بازدارنده کارآفرینی می‌باشند. در تحقیقی دیگر، پاپ‌زن و همکاران (۱۳۹۴) نگرش دانشجویان دانشکده کشاورزی دانشگاه رازی نسبت به کارآفرینی بر مبنای روش کیو را مورد بررسی قرار دادند. بر اساس یافته‌های حاصل از تحلیل عاملی کیو، ذهنیت مشارکت‌کنندگان به سه گروه دسته بندی شد: گروه اول کارآفرینی را ریسک‌پذیری و خلاقیت، گروه دوم منزلت اجتماعی بالاتر و گروه سوم آمادگی برای پذیرش مسئولیت در آینده می‌دانستند. همچنین ذوالپیرانی و همکاران (۱۳۹۴) عوامل مؤثر بر انگیزه کارآفرینی کشاورزی را مورد مطالعه قرار دادند. جامعه آماری تحقیق را کارآفرینان کشاورزی استان گیلان تشکیل داد. نتایج حاصل از این مطالعه نشان داد که افزایش تحصیلات فرد کارآفرین، تعداد اعضای/خانواده مشارکت‌کننده در فعالیت کارآفرینی، تعداد ساعات کاری اختصاص داده شده به فعالیت کارآفرینی و درآمد حاصل از کارآفرینی، انگیزه کارآفرینی کشاورزی را افزایش می‌دهد. در تحقیقی دیگر، عوامل فردی شامل باور به خودکارآمدی و خلاقیت مهم‌ترین عوامل فرهنگی- اجتماعی شامل مسائل اقتصادی جامعه و جذابیت کارآفرینی و مهم‌ترین عوامل آموزشی شامل وجود فضای مناسب

اقتصاد کشاورزی و توسعه - سال بیست و چهارم، شماره ۹۶

رقابتی در دانشگاه و وجود محیط خوابگاهی خلاق به عنوان عوامل مؤثر بر توانمندی کارآفرینی و اشتغال پس از دانش آموختگی از دیدگاه دانشجویان کشاورزی دانشگاه یاسوج مورد شناسایی قرار گرفتند (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۳).

در خارج از ایران نیز، امیروول و همکاران (Emerole, 2014) عوامل تعیین کننده تصمیم به کارآفرینی در کشاورزی و همچنین محدودیت‌های سرمایه‌گذاری در کسب و کار کشاورزی را مورد مطالعه قرار دادند. سن و شرایط استخدام و دسترسی به منابع مالی با تصمیم فارغ التحصیلان به کارآفرینی در زمینه کشاورزی رابطه مثبت داشت. سرمایه ناکافی و بازار بالقوه برای تولید به عنوان محدودیت‌های کارآفرینی مورد شناسایی قرار گرفتند. همچنین واگوئی (Waguey, 2014) کارآفرینی را در یک نمونه ۱۷۵ نفری از دانشجویان کشاورزی مورد مطالعه قرار داد. انگیزه پیشرفت، عادات و نگرش‌های کاری به عنوان مولفه‌های شاخص کارآفرینی مورد استفاده قرار گرفتند.

با توجه به مطالب گفته شده، هدف کلی تحقیق حاضر، بررسی عوامل مرتبط با کارآفرینی دانش آموختگان رشته کشاورزی دانشگاه ارومیه است.

مبانی نظری

محققان زیادی سعی کرده‌اند تا تعاریف مناسبی از کارآفرینی و کارآفرین ارائه دهند اما تلاش‌های صورت گرفته به نتیجه‌ای نرسیده است، به عبارت دیگر ارائه تعریفی واحد از کارآفرینی و کارآفرین وجود ندارد که مورد قبول همگان باشد. در واقع متخصصان مختلف بر اساس خاستگاه تخصصی خود به پدیده نگاه کرده و آن را تحلیل و تبیین کرده‌اند. مدل‌های رفتاری توجه بر رفتار کارآفرینانه دارند نه خود شخص کارآفرین (Gartner, 1989). تئوری‌پردازان مدیریت و بازرگانی سازه‌های سازمانی و اکولوژیکی را مورد توجه قرار داده‌اند (Robbins, 1993). امروزه محققان عمدتاً بر فرایند و زمینه‌ای که کارآفرینی در آن اتفاق می‌افتد توجه می‌کنند (Henry, Hill & Leitch, 2003). برخی صاحب نظران آن را فرایند

بررسی عوامل مؤثر بر کارآفرینی.....

راه‌اندازی یک سازمان جدید می‌نامند (Histrich & Peters, 1994). در تحقیق حاضر کارآفرینان کسانی هستند که توانایی دیدن و ارزشیابی فرصت‌های کسب و کار، جمع‌آوری منابع لازم برای کسب سود از آنها و شروع فعالیت مناسب برای کسب موفقیت را دارا می‌باشند (Henry et al., 2003).

یکی از مباحث مهم در بحث کارآفرینی شناسایی ویژگی‌های کارآفرینان است. شناخت ویژگی‌های کارآفرینی باعث می‌شود بتوان از این ویژگی‌ها در تربیت کارآفرینان استفاده کرد. تئوری‌های مطرح شده در زمینه کارآفرینی در پاسخ به این سؤال که چرا بعضی افراد نسبت به بقیه کارآفرینانه‌تر هستند؟ شکل گرفته و توسعه یافته است. این تئوری‌ها عبارت‌اند از: تئوری ویژگی‌های شخصیتی یا روان‌شناسانه، تئوری اقتصادی و تئوری جامعه‌شناختی.

الف) تئوری ویژگی‌های شخصیتی یا روان‌شناسانه: مدل روان‌شناسانه کارآفرینی رهیافتی است که بیشتر از سایر رهیافت‌ها مورد استفاده قرار گرفته است. در این رهیافت ویژگی‌های روان‌شناسی مورد توجه قرار گرفته‌اند. مهم‌ترین این ویژگی‌ها عبارت‌اند از:

۱. انگیزه پیشرفت: انگیزه پیشرفت باعث می‌گردد تا افراد به دنبال موقعیت‌هایی بگردند که در آن مهارت‌های خود را به چالش کشانده و عملکرد بهتری از خود به نمایش بگذارند. داشتن این انگیزه باعث می‌گردد تا افراد از حس اعتماد به نفس بالایی برخوردار شده و احتمال موفقیت آنها بیشتر شود (Selameab, 1997).

۲. ریسک‌پذیری: تقریباً در تمام تعاریفی که از کارآفرینان شده است به نوعی از ریسک‌پذیری اشاره می‌شود. ریسک‌پذیری به معنای پذیرش و استقبال از خطرات حساب‌شده در کسب و کار می‌باشد (احمدپورداریانی، ۱۳۸۰).

۳. مرکز کنترل: این ویژگی اشاره به این دارد که مرکز کنترل رفتار و حوادث در حیطه کنترل و تسلط فرد است یا خیر؟ محققان طرفدار دیدگاه شخصیتی یا رهیافت ویژگی‌ها اعتقاد دارند که کارآفرینان دارای مرکز کنترل درونی می‌باشند. کارآفرینان موفق به خود

اقتصاد کشاورزی و توسعه - سال بیست و چهارم، شماره ۹۶

ایمان دارند و موفقیت یا شکست را به سرنوشت، اقبال یا نیروهای مشابه نسبت نمی دهند. آنها همچنین این ویژگی را دارند که وقایع پیش‌آمده را برای خود قابل کنترل می‌دانند (احمدپور داریانی، ۱۳۸۰).

۴. نیاز به استقلال: افراد دارای این خصیصه تمایل دارند که مستقل بوده و خودشان رئیس خودشان باشند. کارآفرینان عموماً افرادی هستند که می‌خواهند کار را به شیوه خود انجام دهند و کارکردن برای دیگران را دشوار می‌دانند. در ادبیات تحقیق، نیاز به استقلال، یعنی رئیس خود بودن، به‌عنوان یکی از قوی‌ترین نیازهای کارآفرینان مطرح شده است (Hisrich & Peters, 1998, 48).

ب) تئوری اقتصادی: دیدگاه اقتصادی در زمینه کارآفرینی، قدیمی‌ترین نظریه‌ای است که در این رابطه مطرح گردیده است. پایه تئوری اقتصادی مفهوم عرضه و تقاضا می‌باشد. تصور فرد از وجود عدم تعادل میان عرضه و تقاضا منجر به شکل‌گیری شرایطی می‌شود که باعث بروز رفتار کارآفرینانه در افراد می‌گردد.

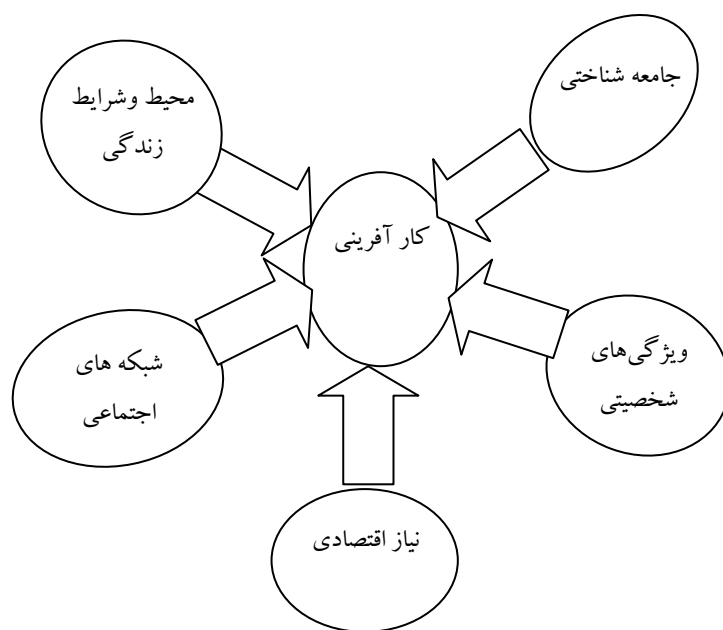
ج. تئوری جامعه‌شناختی: طرفداران این رهیافت سعی بر آن دارند تا برای تبیین پدیده کارآفرینی از مدل‌های جامعه‌شناسانه استفاده نمایند. ویژگی‌های جامعه‌شناختی را می‌توان به دو دسته کلی تقسیم کرد: ویژگی‌های تجربی (شامل: نارضایتی از شغل پیشین، تجربه کاری و الگوی نقش) و ویژگی‌های مرتبط با پیشینه زندگی فرد مانند شرایط کودکی، تحصیلات، سن و قرار نگرفتن فرد در پایگاه اجتماعی مناسب (احمدپور داریانی، ۱۳۸۰).

رشته کشاورزی با هدف آموزش مهارت‌های کشاورزی تلاش می‌کند تا روند سنتی کشاورزی را از بین برده و زمینه بروز کشاورزی علمی را فراهم نماید. باید این نکته را متذکر شد که رشد بیکاری در میان فارغ‌التحصیلان و عدم کارایی تلاش‌های صورت گرفته در سال‌های اخیر در ارتباط با حل مشکل بیکاری، و از طرف دیگر حرکت به سمت کشاورزی رقابتی و مبتنی بر بازار سبب گردیده تا پرداختن به مقوله کارآفرینی در زمینه کشاورزی از اهمیت بالایی برخوردار باشد. اعتقاد بر این است که شناسایی عوامل مؤثر بر کارآفرینی

بررسی عوامل مؤثر بر کارآفرینی.....

راه‌گشای مسیر خود اشتغالی در دانش‌آموختگان می‌باشد و از طریق توجه به این عوامل می‌توان در زمینه آموزشی برنامه‌ریزی نمود و موجبات تقویت روحیه کارآفرینی در دانشجویان را فراهم کرد تا از این راه به بروز و ظهور رفتار کارآفرینانه توسط دانش‌آموختگان و ایجاد یک کسب کار مستقل کمک نمود.

همان‌گونه که ادبیات تحقیق نشان می‌دهد، عوامل روان‌شناختی، جامعه‌شناختی و اقتصادی مؤثر بر کارآفرینی در دانشجویان به صورت جداگانه در تحقیقات مختلف مورد بررسی قرار گرفته‌اند و تحقیقات بسیار کمی در مورد کارآفرینی فارغ‌التحصیلان کشاورزی به‌خصوص فارغ‌التحصیلان دانشگاه ارومیه انجام شده است. بنابراین، در این تحقیق هدف اصلی عبارت است از: بررسی و شناسایی عوامل مؤثر بر کارآفرینی که باعث راه‌اندازی و تداوم یک کسب و کار موفق در یکی از زمینه‌های بخش کشاورزی در دانش‌آموختگان رشته کشاورزی دانشگاه ارومیه شده است (شکل ۱).

شکل ۱. عوامل مؤثر بر کارآفرینی

روش تحقیق

با توجه به اینکه تحقیق حاضر از نوع کاربردی است، از روش توصیفی - پیمایشی در قالب اصول کلی روش علی استفاده شد. البته با توجه به گستردگی هر یک از عوامل ذکر شد شاخص‌های مهم از هر عامل اثر گذار انتخاب گردید که به شرح جدول ۲ می باشد.

جامعه آماری در این تحقیق شامل دانش‌آموختگان کشاورزی از دانشگاه ارومیه بودند که پس از پایان تحصیلات دانشگاهی جذب بازار کار و موفق به راه‌اندازی یک کسب و کار و تداوم آن شدند. لذا با توجه به گستردگی و پراکندگی کارآفرینان، از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد. در روش نمونه‌گیری هدفمند، محقق به صورت ارادی و عمدی کسانی را برای مشارکت در تحقیق انتخاب می‌کند که از تسلط و تجربه کافی در زمینه ابعاد مسئله تحقیق و موضوع تحقیق برخوردار بوده و در عین حال علاقه‌مند به مشارکت در تحقیق باشند. در کنار این روش و از آنجا که ممکن است کسانی در زمینه تحقیق وجود داشته باشند که تجارب و اطلاعات ارزشمندی در زمینه موضوع تحقیق داشته ولی محقق از وجود آنها مطلع نباشد، هنگام جمع‌آوری داده‌ها از مشارکت کنندگان در تحقیق درخواست گردید تا چنانچه فردی را جهت انتخاب در تحقیق مناسب می‌دانند معرفی کنند. با همکاری و مساعدت دانشگاه ارومیه، افراد واجد شرایط دریافت پرسش‌نامه ۱۸۵ نفر شناسایی شدند. پس از قرار دادن جامعه آماری در فرمول کوکران و با لحاظ نمودن اطلاعات جدول مورگان، حجم نمونه ۱۲۰ دانش‌آموخته برآورد گردید و سپس پرسش‌نامه‌ها در سال ۱۳۹۴ در بین این افراد توزیع گردید که ۱۰۲ نفر از آنها حاضر به پاسخگویی به پرسش‌نامه شدند که از میان پرسش‌نامه‌های توزیع شده ۹۲ پرسش‌نامه قابل قبول بود.

بررسی عوامل مؤثر بر کارآفرینی.....

جدول ۲. عوامل و شاخص‌های مورد مطالعه در تحقیق

عوامل	شاخص‌ها	تئوری	پرسش‌نامه
ویژگی‌های شخصیتی	انگیزه پیشرفت - ریسک‌پذیری - استقلال - طلبی - مرکز کنترل درونی - تحمل ابهام	تئوری ویژگی‌های شخصیتی	پرسشنامه انگیزه پیشرفت هرمنس (۱۹۷۰) - پرسش‌نامه ریسک‌پذیری مقیمی (۱۳۹۰) - پرسش‌نامه تحمل ابهام هرمان و همکاران (۲۰۱۰) - پرسش‌نامه ارزیابی مرکز کنترلی فرد جولیان راتر (۱۹۶۶) - گرایش به استقلال طلبی احمدپورداریانی و مقیمی (۱۳۸۵) و
عوامل جامعه‌شناختی	آموزش - تجربه - الگوی نقش - موقعیت اجتماعی	تئوری جامعه‌شناختی	۴ سؤالی محقق ساخته
شبکه‌های اجتماعی	گروه خانواده - گروه دوستان	تئوری جامعه‌شناختی	پرسش‌نامه آرمسدن و گرین برگ (۱۹۸۷)
محیط و شرایط زندگی	سبک زندگی	تئوری جامعه‌شناختی	لعلی و همکاران (۱۳۹۱)
نیاز اقتصادی	ترس از بیکاری - نیاز مادی	تئوری اقتصادی	دو سؤالی محقق ساخته

ابزار گردآوری داده‌ها در این مطالعه پرسش‌نامه بوده است. پرسش‌نامه وضع موجود و مطلوب به صورت دوسویه طراحی شد. تدوین سؤالات پرسش‌نامه برای تعیین اعتبار و اطمینان به ترتیب ذیل عمل گردید:

الف) تعیین اعتبار پرسش‌نامه: برای سنجش اعتبار پرسش‌نامه از اعتبار محتوایی استفاده شد. از طریق اعتبار محتوایی مشخص گردید که تا چه اندازه آیت‌های مربوط به هر کدام از سازه‌های اثرگذار بر کارآفرینی در مجموع و به صورت گروهی، ابعاد اصلی و مهم آن سازه را اندازه می‌گیرند. اکثر آیت‌های به کار گرفته شده در تحقیق حاضر جهت سنجش سازه‌های مورداندازه‌گیری، آنهایی بودند که قبلاً توسط محققان و صاحب نظران تحقیقات کارآفرینی به کرات مورد استفاده قرار گرفته بودند. لذا می‌توان بیان داشت که از اعتبار محتوایی برخوردار بودند. اما با وجود این، به‌ویژه در مورد سازه‌هایی که به خاطر شرایط خاص منطقه

اقتصاد کشاورزی و توسعه - سال بیست و چهارم، شماره ۹۶

مورد مطالعه ممکن بود تغییراتی در این سازه‌ها و ابعاد آن صورت پذیرد از اساتید درخواست گردید در مورد اعتبار محتوایی آنها قضاوت نمایند تا در صورت لزوم اصلاحات و تغییراتی در آنها صورت پذیرد. در این راستا از ۳ تن استاد در حوزه آموزش کشاورزی و مسائل مرتبط با کارآفرینی درخواست بازنگری شد که در نهایت پس از تجزیه و تحلیل، حذف و اضافاتی در سؤالات پرسش نامه انجام شد.

ب) تعیین قابل اعتماد و اطمینان بودن پرسش‌نامه: برای این منظور آزمون مقدماتی از طریق تکمیل ۱۲ پرسش‌نامه توسط دانش‌آموختگان کارآفرین به عمل آمد و برای هر بخش از پرسش‌نامه به‌طور مجزا ضریب آلفای کرونباخ محاسبه گردید. بر اساس نتایج این آزمون و ضریب به دست آمده، برخی از سؤالات حذف شدند و در برخی دیگر تغییراتی به وجود آمد. در نهایت، ضریب آلفای کرونباخ برابر ۰/۷۹ محاسبه شد که نشان دهنده پایایی مطلوب ابزار تحقیق می‌باشد.

جدول ۳. نتایج محاسبه ضریب آلفای کرونباخ سؤالات پرسش‌نامه

عوامل	ضریب آلفای کرونباخ
ویژگی‌های شخصیتی	۰/۸۰۲
عوامل جامعه‌شناختی	۰/۸۶۱
شبکه‌های اجتماعی	۰/۷۶۴
محیط و شرایط زندگی	۰/۶۴۳
نیاز اقتصادی	۰/۷۰۲

مأخذ: یافته‌های تحقیق

نتایج و بحث

اولویت بندی عوامل مؤثر بر کارآفرینی با استفاده از آزمون فریدمن انجام شد که نتایج آن در جدول‌های ۴ و ۵ ارائه شده است. جدول ۴ نمایانگر آمار توصیفی است که میانگین امتیاز نسبی عوامل را نشان می‌دهد. این مقدار از تناسب میانگین عوامل با میانگین کلی آنها حاصل شده است. نتایج جدول ۴ حاکی از آن است که در وضعیت موجود، تجربه، انگیزه

بررسی عوامل مؤثر بر کارآفرینی.....

پیشرفت، آموزش و ریسک پذیری از شرایط بهتر و مناسب‌تری نسبت به سایر عوامل تأثیرگذار بر خوردار می‌باشند ضمن اینکه در وضعیت مطلوب نیز همین گویه‌ها به‌عنوان عوامل مؤثرتر در کارآفرینی مطرح شده‌اند با این تفاوت که با توجه به فاصله بین سایر میانگین‌ها و نیز ضریب تغییرات میزان اثر بخشی این گویه‌ها در وضعیت موجود با میزان مطلوب فاصله داشته و نیاز به توجه و رسیدگی بیشتر دارد. برخی از یافته‌ها با نتایج مطالعات جعفر زاده و بازرگان (۱۳۸۴) در ایران و کوراتکو (KuratKo, 2004) همسو می‌باشد به طوری که تعدادی از این متغیرها در تحقیقات مذکور نیز به‌عنوان عوامل مؤثر در خود اشتغالی و کارآفرینی افراد مطرح شده است.

جدول ۴ رتبه بندی عوامل مؤثر بر کارآفرینی دانش آموختگان رشته کشاورزی

وضعیت مطلوب			عوامل مؤثر بر کارآفرینی	شرایط کنونی		
رتبه	انحراف معیار	میانگین		رتبه	انحراف معیار	میانگین
۲	۲/۱۱	۸/۲۷	تجربه	۱	۲/۳۷	۶/۰۸
۴	۲/۳۸	۸/۱۳	انگیزه پیشرفت	۲	۲/۱۳	۵/۷۵
۱	۲/۰۲	۸/۲۹۸	آموزش	۳	۲/۳۶	۵/۵۷
۳	۱/۹۷	۸/۲۶	ریسک پذیری	۴	۲/۲۴	۵/۲۵
۷	۲/۴۱	۸/۰۱	استقلال طلبی	۵	۲/۵۴	۵/۲۳
۶	۲/۲۱	۸/۰۲	موقعیت اجتماعی	۶	۲/۲۷	۵/۱۲
۵	۲/۱۵	۸/۱۱	مرکز کنترل درونی	۷	۲/۵۸	۴/۸۴
۸	۲/۳۳	۷/۹۸	تحمل ابهام	۸	۲۳/۵۵	۴/۷۸
۱۰	۲/۳۱	۷/۵۹	گروه خانواده	۹	۲/۵۵	۴/۷۸
۱۲	۲/۳۷	۷/۴۵	گروه دوستان	۱۰	۲/۵۷	۴/۶۳
۱۱	۲/۱۹	۷/۵۱	ترس از بیکاری	۱۱	۲/۴۸	۴/۳۳
۱۳	۲/۳۸	۷/۳۲	نیاز اقتصادی	۱۲	۲/۴۱	۴/۲۶
۹	۲/۱۹	۷/۶۶	الگوی نقش	۱۳	۲/۴۵	۳/۹۲
۱۴	۲/۲۹	۷/۲۸	شرایط زندگی	۱۴	۲/۲۸	۳/۷۴
۱۵	۲/۱۹	۷/۰۵	سبک زندگی	۱۵	۲/۱۷	۳/۴۳

مأخذ: یافته‌های تحقیق

اقتصاد کشاورزی و توسعه - سال بیست و چهارم، شماره ۹۶

طبق جدول ۵، سطح معناداری حاصل شده کمتر از ۰/۰۵ می باشد، بنابراین فرض یکسان بودن رتبه (اولویت) عوامل رد می شود. در حقیقت تأیید می شود که عوامل، اولویت یکسان از نظر اهمیت از دید پاسخ دهندگان ندارند.

جدول ۵. نتایج آزمون فریدمن در مورد یکسان بودن اولویت عوامل مؤثر بر کارآفرینی

مقدار کای اسکویر	درجه آزادی	سطح معناداری	نتیجه آزمون
۱۶۰/۷۵۶	۱۴	۰/۰۰۱	رد H0 و پذیرش H1

مأخذ: یافته‌های تحقیق

در این پژوهش با توجه به رتبه‌ای بودن متغیرهای مستقل، به منظور بررسی رابطه بین متغیرهای مستقل با متغیر وابسته (کارآفرینی) از ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شد. اطلاعات جدول ۶ نشانگر آن است که رابطه بین عوامل انگیزه پیشرفت (۰/۳۵۸)، تجربه در کسب و کار (۰/۳۱۲)، آموزش مهارت‌ها در دانشگاه (۰/۳۴۷)، ریسک پذیری (۰/۲۹۱)، استقلال طلبی (۰/۲۹۸) و تحمل ابهام (۰/۲۸۲) با کارآفرینی دانش‌آموختگان ($p = ۰/۰۱$) مثبت و معنی دار است. همچنین رابطه بین تاثیر گروه خانواده (۰/۲۲۴)، مرکز کنترل درونی (۰/۲۱۹)، موقعیت اجتماعی (۰/۲۶۲) و تأثیر گروه دوستان (۰/۲۲۲) با متغیر وابسته تحقیق ($p = ۰/۰۵$) مثبت و معنی دار است. اما سایر متغیرهای مورد بررسی با تغییرات کارآفرینی دانش‌آموختگان رابطه معناداری ندارد.

جدول ۶. رابطه بین کارآفرینی با متغیرهای مستقل

متغیر مستقل	ضریب همبستگی	سطح معناداری
ترس از بیکاری	۰/۱۵۸	۰/۱۲۹
گروه خانواده	۰/۲۲۴*	۰/۰۳
انگیزه پیشرفت	۰/۳۵۸**	۰/۰۰۱
مرکز کنترل درونی	۰/۲۱۹*	۰/۰۳۴
تجربه	۰/۳۱۲**	۰/۰۰۲

بررسی عوامل مؤثر بر کارآفرینی.....

ادامه جدول ۶

۰/۰۳۲	۰/۲۲۲*	گروه دوستان
۰/۰۰۱	۰/۳۴۷**	آموزش مهارت‌ها
۰/۰۰۵	۰/۲۹۱**	ریسک پذیری
۰/۴۲۶	۰/۰۸۳	شرایط زندگی
۰/۰۰۳	۰/۲۹۸**	استقلال طلبی
۰/۱۵۲	۰/۱۴۹	سبک زندگی
۰/۰۵۸	۰/۱۹۶	نیاز اقتصادی
۰/۰۰۶	۰/۲۸۲**	تحمل ابهام
۰/۰۱۱	۰/۲۶۲*	موقعیت اجتماعی

مأخذ: یافته‌های تحقیق * و ** به ترتیب معناداری در سطح ۵ و ۱ درصد

در ادامه به منظور برآورد تأثیر جمعی این عوامل بر متغیر وابسته از رگرسیون گام به گام استفاده شد.

در این تحلیل رگرسیون در اولین گام متغیر انگیزه پیشرفت وارد معادله گردید که مقدار ضریب همبستگی چندگانه (R) آن برابر ۰/۶۳۱ و ضریب تعیین تعدیل شده برابر ۰/۳۹۴ به دست آمد یعنی ۳۹/۴ درصد تغییرات کارآفرینی را این متغیر به تنهایی تبیین می نماید. در گام بعد متغیر آموزش وارد معادله گردید. این متغیر ضریب همبستگی چند گانه را ۰/۴۸۵ افزایش داد. در واقع این متغیر به همراه متغیر اول ۴۸/۵ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین می نماید. به همین ترتیب در گام‌های بعد متغیرهای "تجربه"، "ریسک‌پذیری"، "استقلال‌طلبی" و "تحمل ابهام" وارد معادله شدند که مطابق جدول ۷ این متغیرها در مجموع ضریب همبستگی چند گانه را به ۰/۷۷۷ و ضریب تعدیل شده را به ۰/۵۷۷ افزایش دادند.

نتایج این تحلیل رگرسیون نشان می دهد که پس از ورود کلیه متغیرهای مستقل دارای همبستگی معنی دار، تنها شش متغیر فوق در الگو باقی ماندند. این شش متغیر در مجموع

اقتصاد کشاورزی و توسعه - سال بیست و چهارم، شماره ۹۶

توانایی تبیین ۵۷/۷ درصد از تغییرات متغیر وابسته را دارند. سایر تغییرات مربوط به عواملی می باشد که در این تحقیق مورد مطالعه قرار نگرفته اند با توجه به نتایج به دست آمده معادله خطی حاصل از رگرسیون به صورت زیر است:

$$Y=3.601+0.479x_1+0.463x_2+0.262x_3+0.237x_4+0.270x_5+0.183x_6$$

ضمن اینکه رابطه بالا نشانگر اهمیت عوامل مؤثر و میزان تأثیر هر یک از متغیرها بر اساس مقادیر beta می باشد. با توجه به اینکه بتا مقداری استاندارد شده است می تواند تعیین کننده اهمیت نسبی و نقش متغیرهای مستقل در پیش بینی متغیر وابسته باشد. بدین ترتیب متغیر «انگیزه پیشرفت» با بیشترین مقدار بتا مؤثرترین عامل در تبیین تغییرات متغیر وابسته تحقیق است.

جدول ۷. ضرایب تعیین متغیرهای تأثیر گذار بر کارآفرینی دانش آموختگان

گام	ضریب همبستگی (R)	ضریب تعیین (R^2)	ضریب تعیین تعدیل شده ($Ad. R^2$)
۱	۰/۶۳۱	۰/۳۹۸	۰/۳۹۴
۲	۰/۷۰۲	۰/۴۹۲	۰/۴۸۵
۳	۰/۷۱۸	۰/۵۱۶	۰/۵۰۵
۴	۰/۷۴۲	۰/۵۵۱	۰/۵۳۷
۵	۰/۷۵۵	۰/۵۷۰	۰/۵۵۴
۶	۰/۷۷۱	۰/۵۹۵	۰/۵۷۷

مأخذ: یافته های تحقیق

بررسی عوامل مؤثر بر کارآفرینی.....

جدول ۸. مقدار تأثیر متغیرهای مستقل در کارآفرینی دانش آموختگان

متغیر	ضریب غیر استاندارد (B)	انحراف معیار	ضریب استاندارد (Beta)	آماره t	سطح معناداری
ضریب ثابت	۳/۶۰۱	۰/۴۶۱	-	۷/۸۱۹	۰/۰۰۰۱
انگیزه پیشرفت	۰/۴۷۹	۰/۰۷۰	۰/۵۲۲	۶/۸۶۵	۰/۰۰۱
آموزش	۰/۴۶۳	۰/۰۶۴	۰/۴۳۶	۷/۱۹۲	۰/۰۰۱
تجربه	۰/۲۶۲	۰/۰۷۶	۰/۲۸۱	۳/۴۲۸	۰/۰۱
ریسک پذیری	۰/۲۳۷	۰/۰۷۱	۰/۲۷۳	۳/۳۳۲	۰/۰۰۱
استقلال طلبی	۰/۲۷۰	۰/۰۷۳	۰/۳۰۳	۳/۶۹۶	۰/۰۰۱
تحمل ابهام	۰/۱۸۳	۰/۰۶۴	۰/۲۴۳	۲/۸۵۲	۰/۰۰۵

مأخذ: یافته های تحقیق

نتیجه گیری و پیشنهاد

نتایج تحقیق نشان داد:

۱. بین ویژگی های شخصیتی و بروز رفتار کارآفرینانه ارتباط وجود دارد. مؤلفه های شخصیتی مورد بررسی (شامل: انگیزه پیشرفت، ریسک پذیری، استقلال طلبی و تحمل ابهام) ارتباط محسوسی با بروز رفتار کارآفرینانه از طرف دانش آموختگان داشتند که با نتایج تحقیقات حجازی و میرشکاری (۱۳۸۷) و واگوئی (۲۰۱۴) همسو است. انگیزه پیشرفت به عنوان اصلی ترین عامل مؤثر بر کارآفرینی افراد شناخته شد. انگیزه پیشرفت یکی از پایه های زندگی خوب می باشد. افرادی که دارای انگیزه پیشرفت بالا هستند، ترجیح می دهند به جای واگذار کردن نتایج به شانس، روی مشکل کار کنند و همچنین این افراد، متخصصان را به عنوان شرکای کاری ترجیح می دهند و آنها سخت کوش، آینده محور و دارای پشتکار هستند. این افراد احتمالاً جذب حرفه هایی می شوند که کنترل بیشتری بر نتایج، مسئولیت فردی، بازخورد عملکرد و سطح متوسطی از ریسک را داشته باشند (Jo & Lee, 1996).

همچنین تمایل به پذیرش ریسک، یکی دیگر از مهم‌ترین ویژگی‌های فردی برای کارآفرینان می‌باشد. کارآفرین فردی است که توانایی تحمل ریسک را داشته باشد (Venkataraman, 1997) و همچنین در تبیین ویژگی‌های افراد کارآفرین عنوان می‌شود که آنها افرادی هستند که تمایل زیادی به استقلال دارند (Kuratko & Morris, 2002).

۲. از بین چهار مؤلفه مورد بررسی در زمینه جامعه‌شناختی، مؤلفه‌های آموزش و تجربه نسبت به سایر مؤلفه‌ها در بروز و ظهور رفتار کارآفرینانه از طرف دانش‌آموختگان مؤثرترند، به عبارت دیگر آموزش و تجربه بعد از عامل انگیزه پیشرفت به ترتیب در رتبه دوم و سوم اثر بخشی قرار گرفتند. طبق نظر اوکولا (Okuala, 2003) آموزش کارآفرینی مهم می‌باشد چون بیشتر مهارت‌ها می‌توانند توسط آزمایش و خطا آموخته شوند، اما آموزش، بسیاری از خطاها را حذف می‌کند و همچنین پتانسیل موفقیت زمانی که فرد کارآفرین دارای پیشینه آموزشی لازم باشد افزایش می‌یابد.

با توجه به نتایج تحقیق، پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

۱. انگیزه پیشرفت و تقویت آن می‌تواند به عنوان عامل مؤثر عمل نماید. لذا در ساختار آموزشی در دانشگاه‌ها باید به این وجه از ویژگی‌های شخصیتی توجه بسزایی داشت به نحوی که علاوه بر آموزش‌های عمومی و تخصصی، باید از روش‌های روان‌شناختی جهت تقویت قوای انگیزشی دانشجویان برای راه‌اندازی کسب و کار استفاده نمود.

۲. بیکاری یکی از مشکلات اجتماعی می‌باشد. برای اینکه فارغ‌التحصیلان در فعالیت اقتصادی معنی‌داری درگیر شوند، باید مهارت‌های لازم به طور کامل به آنها آموخته شود. برای آموختن این مهارت‌ها، دانشجویان باید در معرض تمرین‌های نظری و عملی در کارگاه‌ها و آزمایشگاه‌ها قرار گیرند.

۳. تعامل میان دانشگاه و بنگاه‌های کارآفرین تشویق شود و در اولویت قرار گیرد.

۴. تغییرات لازم در واحد درسی کارآفرینی و نگارش کتاب کارآفرینی مختص رشته‌های کشاورزی با هدف توجه بیشتر به حس استقلال‌طلبی و تقویت ویژگی تحمل ابهام در برابر شکست‌های احتمالی در فرآیند کارآفرینی صورت گیرد.

بررسی عوامل مؤثر بر کارآفرینی.....

۵. آموزش مهارت ریسک پذیری و انتخاب ریسک مناسب و معتدل در برنامه‌های درسی گنجانده شود.

منابع

- اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران. ۱۳۹۳. بررسی وضعیت نرخ مشارکت اقتصادی و نرخ بیکاری فارغ التحصیلان دانشگاهی کشور در سال‌های ۱۳۸۹ لغایت ۱۳۹۲.
- احمدپورداریانی، م. ۱۳۸۰. کارآفرینی: تعاریف، نظریات و الگوها. تهران: پردیس.
- احمدپورداریانی، م. و مقیمی، م. ۱۳۸۵. اصول کارآفرینی. تهران: انتشارات فرندیش.
- پاپ زن، ع.، کریمیان، ف.، ژولیده، م. و غلامی، م. ۱۳۹۴. شناسایی نگرش دانشجویان دانشکده کشاورزی نسبت به کارآفرینی. *کارآفرینی و کشاورزی*، ۲ (۳): ۱-۸.
- جعفرزاده، م. و بازرگان، ع. ۱۳۸۳. تحلیل عوامل مؤثر در کارآفرینی دانش‌آموختگان دانشگاه تهران. *فرهنگ مدیریت*، ۷: ۲۰۵-۲۵۴.
- حجازی، س. ی. و میرشکاری، ع. ۱۳۸۷. بررسی عوامل بازدارنده کارآفرینی در بین فارغ التحصیلان کشاورزی (مطالعه موردی: استان بوشهر). *کشاورزی*، ۱۰ (۱): ۴۰-۶۰.
- خالدی، ک. ۱۳۹۴. برآورد سهم ارزش افزوده کسب و کار کشاورزی در اقتصاد ایران. تهران: مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی.
- ساعد پناه، ب. و فاتح راد، م. ۱۳۸۵. توسعه کارآفرینی در برخی از دانشگاه‌های معتبر: مفاهیم کلیدی، بررسی نمونه‌های موردی و راهکارهای پیشنهادی. تهران: مرکز کارآفرینی دانشگاه صنعتی شریف.
- شریف زاده، م. و زمانی، غ. ۱۳۸۵. روحیه کارآفرینی در دانشجویان کشاورزی: مطالعه موردی دانشگاه شیراز. *مجله علوم کشاورزی ایران*، جلد ۲-۳۷، شماره ۱: ۱۰۷-۱۱۵.
- علم بیگی، ا. ۱۳۸۸. بررسی عوامل سازمانی مؤثر بر توسعه کارآفرینی سازمانی در سازمان ترویج کشاورزی. *تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران*، ۱ (۴۰): ۲۱-۲۹.

اقتصاد کشاورزی و توسعه - سال بیست و چهارم، شماره ۹۶

قاسمی، ص.، بهرامیان، س. و احمدوند، م. ۱۳۹۳. عوامل مؤثر بر توانمندی کارآفرینی و اشتغال پس از دانش آموختگی (مورد مطالعه: دانشجویان کارشناسی کشاورزی در دانشگاه یاسوج).

کارآفرینی و کشاورزی، (۱) ۲: ۱-۱۹.

علی، م.، عابدی، ا. و کجیاف، م. ب. ۱۳۹۱. ساخت و اعتبار یابی پرسشنامه سبک زندگی.

پژوهش‌های روان‌شناختی، (۱۵) ۱: ۸۰-۶۴.

مقیم، س. م. و رمضان، م. ۱۳۹۰. پژوهشنامه مدیریت. جلد چهارم. تهران: انتشارات راه‌دان.

نیزاده ذوالپیرانی، م.، حسینی یکانی، س. ع. و حیدری کمال‌آبادی، ر. ۱۳۹۴. عوامل مؤثر بر انگیزه

کارآفرینی کشاورزی (مطالعه موردی: استان گیلان). کارآفرینی و کشاورزی، (۲) ۳، ۹-۱۸.

Armsden, G. C. & Greenberg, M. T. 1987. The inventory of parent and peer attachment: Individual differences and their relationship to psychological well-being in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 16: 427-454.

Emerole, C.O., Dorcas, U. & Kelechi, C. 2014. Determinants of entrepreneurship decision for agricultural business among graduates in Abia State, Nigeria. *International Conference on Agricultural, Environmental and Biological Sciences (AEBS)*, April 24-25, 2014 Phuket (Thailand).

Gartner, W.B. 1989. Some suggestions for research on entrepreneurial traits and characteristics. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 14: 27-37.

Henry, C., Hill, F. & Leitch, C. 2003. *Entrepreneurship Education and Training*. Ashgate Aldershot.

Herman, J. L., Stevens, M.J., Bird, A., Mendenhall, M. & Oddou, G. 2010. The tolerance for ambiguity scale: towards a more refined measure for

بررسی عوامل مؤثر بر کارآفرینی.....

- international management research. *International Journal of Intercultural Relations*, 34: 58–65.
- Hermens, H. J. M. 1970. A questionnaire measure of achievement motivation. *Journal of Applied Psychology*, 54(9): 333-363.
- Hisrich, R. D. & Peters, M. P. 1997. Entrepreneurship. Published by Richard D Irwin .
- Hisrich, R. D. & Peters, M. P. 1998 . Entrepreneurship. *4th Edition*. Boston: McGraw Hill.
- Jo, H., & Lee, J. 1996. The relationship between an entrepreneur's background and performance in a new venture. *Technovation*, 16:161–71.
- Kuratko, D. F . 2004. Entrepreneurship education in the 21st century: from legitimization to leadership. A Coleman Foundation White Paper. USASBE National Conference.
- Morris, M. H. & Kuratko, D. F. 2002. Corporate entrepreneurship: entrepreneurial development within organizations. Orlando. Florida: Harcourt College Publishers.
- Okuala, L. N. 2003. Entrepreneurship education. Ibadan: Macmillan Press.
- Robbins, S.P. 1993. Organizational, behavior (6th ed). Englewood Cliffs. NJ: Prentice-Hall.
- Rotter, J. B. 1966. Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs: General and Applied*, 80, 1-28.

- Selameab, W. 1997. Factor impacting entrepreneurial behaviour among graduates of post-secondary entrepreneurship program. Thesis Doctoral. University of Minnesota.
- Venkataraman, S. 1997. The distinctive domain of entrepreneurship, research: An editor's perspective. In J katz J Brockhouse (Eds.), *Advances in entrepreneurship, firm emergence, and growth*: Greenwich, CT= JAI Press. pp. 119-138.
- Waguey, Diego A. 2014. Entrepreneurial career of students in agriculture: an analysis. *American Journal of Educational Research*, 2.1: 35-43.